

УДК 343.541.4

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.37.201505>

П. М. Маланчук, канд. юрид. наук, доцент
Сумський національний аграрний університет
Юридичний факультет, кафедра правосуддя
вул. Герасима Кондратьєва, 160, Суми, 40021, Україна
e-mail: malanchuk.001@gmail.com

В. О. Березовська, студентка юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет
вул. Герасима Кондратьєва, 160, Суми, 40021, Україна
e-mail: valeriya.berezovska@gmail.com

КІБЕРГРУМІНГ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЬОГО

У XXI столітті мережа Internet є доступною для кожного без виключень, у зв'язку з цим немає сумнівів, що в такий спосіб створюються ідеальні умови для розвитку кіберзлочинності. За оцінками Інтерполу, швидкість зростання рівня злочинності в глобальній комп'ютерній мережі є найбільшою, порівняно з іншими видами злочинів, серед яких торгівля наркотиками та зброєю.

Хоча разом з розвитком мережі Internet зростає зацікавленість злочинами, а скоріше необмеженими можливостями вчинення злочинів проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканості в кіберпросторі, вітчизняне право не дає однозначної відповіді стосовно пеналізації останніх. У статті звертається увага на досягнення науково-технічного прогресу, розвиток інформаційних технологій, зокрема мережі Internet як потужного і небезпечного засобу, який використовується у скоєнні злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх. Проаналізовано українське та міжнародне законодавство, судову практику, наукові дослідження, зроблено обґрунтовані висновки, які мають як теоретичне так і практичне значення щодо окресленого питання. На жаль, Україна вже спізнюється з формуванням політики захисту дітей у цифровому середовищі. Тож, на нинішньому етапі національної імплементації міжнародного права доцільно було б піти шляхом ухвалення відповідних законодавчих актів, та внесення змін до Кримінального кодексу України.

Ключові слова. Кібергрумінг, відповідальність за кібергрумінг, статева свобода та статева недоторканість малолітніх, кіберзлочинність.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та, зокрема, мережі Internet відкрив для людства неймовірні можливості, які вже сьогодні стають базовими елементами нового інформаційного суспільства. Але, на жаль, світова павутина має і «темні сторони», які призводять до небезпечних наслідків. Екстериторіальність, знеособленість та анонімність спілкування в мережі розв'язує руки різного роду збоченців, які не тільки тиражують і розповсюджують дитячу порнографію, а й зав'язують контакти з юними користувачами Інтернету. Подібні контакти як мінімум наносять дитині психологічну травму. У гірших випадках це спілкування виходить за межі віртуального простору і закінчується злочином проти статевої свободи та недоторканості.

Так, у 2017 році британського педофіла Пола Лейтона (Paul Leighton) було засуджено до 16 років позбавлення волі за зґвалтування в режимі он-лайн. Він створив 30-40 несправжніх облікових записів Facebook для знайомства з дітьми. За допомогою соціальної мережі зловмисник спочатку вмовляв дітей надіслати йому фотографії інтимного характеру, після отримання яких шантажував дітей, змушуючи їх до вчинення сексуальних дій насильницького характеру. Так 14-річного хлопчика з Флориди (США) Лейтон змусив зґвалтувати 12-річну племінницю, 14-річну дівчину з Південної Дакоти (США) примусив до статевих актів зі своїм братом, які вони знімали для зловмисника на відео. В аналогічній ситуації опинилася і 13-річна дівчина з Теннессі (США). Загалом жертвами серійного педофіла стали більше ста осіб з різних країн [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день проблему кіберзлочинності на теренах України досліджують такі автори, як Д. Азаров, П. Біленчук, В. Дзюндзюк, П. Орловим, С. Орловим, М. Хавронюк, а у зарубіжній науці окремі питання кримінально-правової характеристики та кваліфікації злочинів у сфері комп'ютерних технологій і напрямів протидії їм розглядалися такими вченими: В. Алескеровим, В. Веховим, М. Єфремовою, В. А. Кемпф, С. П. Кушніренком та ін. Тему запобігання сексуальному насильству щодо дітей в досліджували С. Романцева, П. Вагловскі та ін.

Метою статті є аналіз вітчизняного та міжнародного законодавства, судової практики в сфері боротьби з кібергрумінгом в мережі Інтернет. Формулювання обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, щодо вдосконалення кримінального законодавства в сфері боротьби з кібергрумінгом.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2, ст. 3]. Також Основний Закон країни проголошує, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. У комплексі невід'ємних прав і свобод людини і громадянина важливе місце займає статева свобода, а всебічне забезпечення статевої недоторканості вважається виміром цивілізаційної зрілості суспільства, його здатності створити умови для гармонійного розвитку підростаючого покоління.

Одним із негативних наслідків стрімкого розвитку сучасних технологій стало виникнення нових видів суспільно небезпечних діянь – «кіберзлочинів» – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [3]. Так, за даними, наведеними громадською організацією «Ла Страда-Україна», із 40 072 дзвінків, що надійшли на гарячу телефонну лінію за 2017–2018 роки, 13 381 стосувались безпеки дітей в Інтернеті (11 581 від дітей, 1 800 від дорослих). Зокрема, з них 2 845 звернень стосувалися секстингу (секстинг – обмін власними фото/відео/текстами сексуального змісту, поняття вперше використали у 2005 році в Новій Зеландії), а 1 385 – кібергрумінгу – онлайн-грумінг – це налагодження довірливих стосунків з дитиною (найчастіше через соціальні мережі та фейкові акаунти) для отримання від неї інтимних фото чи відео з подальшим шантажуванням дитини для одержання ще відвертіших матеріалів, грошей чи зустрічей в офлайн [4]. За словами Радника з питань безпечного Інтернету для кожної дитини при Віце-прем'єр-міністрі, міністрі цифрової трансформації України Анастасії Дьякової, від кібергрумінгу страждають тисячі дітей в усьому світі. При цьому більшість з них погоджувалися на вимоги злочинців, які після цього не припинялися, а навпаки, тільки посилювалися.

Стандарти захисту неповнолітніх від усіх форм сексуального насильства у кіберпросторі, передбачені національним правовим порядком, значною мірою є наслідком зобов'язань України, пов'язаних із прийнятими міжнародними угодами із законодавства Європейського Союзу.

Так, Конвенція про права дитини зобов'язує всі держави-учасниці захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою зобов'язує Держави-учасниці, зокрема, вживати на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання:

- а) схилянню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності;
- б) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці;
- с) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах [5, ст. 34].

Сьогодні, коли світові тенденції розвитку кримінального законодавства про відповідальність за статеві злочини спрямовані на посилення кримінально-правової охорони малолітніх від різного роду сексуального насильства та експлуатації, а Internet став по-

тужним та небезпечним засобом який використовується у скоєнні злочинів, кіберпростір все ще не підлягає окремому досконалому правовому регулюванню. У ХХІ столітті мережа Internet є доступною для кожного без виключень, у зв'язку з цим немає сумнівів, що в такий спосіб створюються ідеальні умови для розвитку кіберзлочинності. За оцінками Інтерполу, швидкість зростання рівня злочинності в глобальній комп'ютерній мережі є найбільшою, порівняно з іншими видами злочинів, серед яких торгівля наркотиками та зброєю [6].

Незважаючи на велику кількість законодавчих актів, які регулюють питання кіберзлочинності, а саме: Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та ін., меншість з них регулює питання відповідальності за злочини вчинені проти статевої свободи і статевої недоторканності малолітніх вчинені за допомогою комп'ютерних систем та Інтернет мережі.

Наприклад, у Кримінальному кодексі України (КК України) про злочинні посягання на статево свободу і статево недоторканість особи, зокрема малолітніх, йдеться у Розділі IV Особливої частини – «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». В даному розділі жодного разу вітчизняний законодавець не вживає формулювань: «інформаційні системи», «комп'ютерні системи», «Інтернет» і інших, які можна пов'язати з кіберзлочинністю.

Натомість Конвенція про кіберзлочинність визначає правопорушення пов'язані з дитячою порнографією з використанням комп'ютерних систем, а саме:

- вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження за допомогою комп'ютерних систем;
- пропонування або надання доступу до дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;
- розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;
- здобуття дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем для себе чи іншої особи;
- володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації [7, ст. 9].

В українському кримінальному законодавці положення Конвенції про кіберзлочинність знайшли своє відображення у Розділі XII Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти громадського порядку та моральності», а саме ст. 301 передбачає відповідальність за злочини, пов'язані з ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, у тому числі предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію та за злочини пов'язані з примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру [8, ст. 301].

Відповідно до Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність «дитяча порнографія» включає в себе порнографічний матеріал, який візуально зображує:

- неповнолітню особу, задіяну у явно сексуальній поведінці;
- особу, яка виглядає як неповнолітня особа, задіяну у явно сексуальній поведінці;
- реалістичні зображення неповнолітньої особи, задіяної у явно сексуальній поведінці [7, ст. 9].

За останні 5 років (2015-2019 рр.) судом було винесено 60 вироків суду за статтею 301 Особливої частини Кримінального кодексу України – «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів». Всі злочини було вчинено з використанням комп'ютерних систем та доступу до мережі Інтернет.

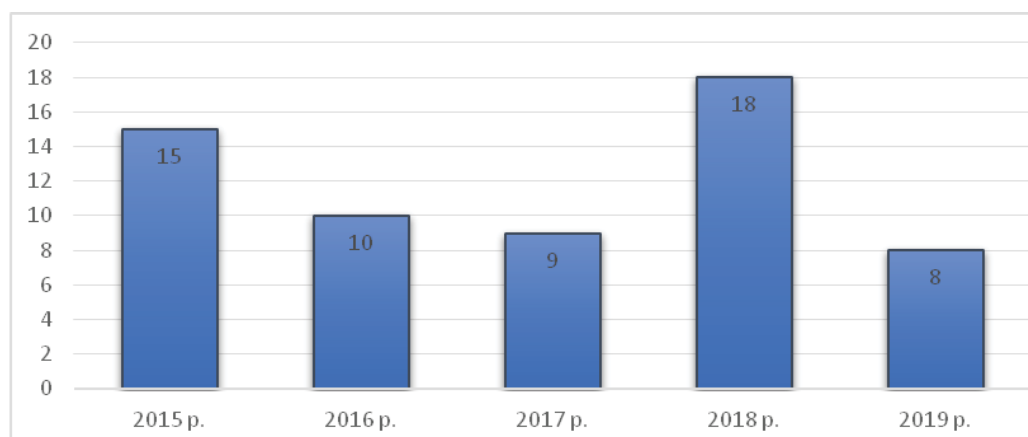

Рис.1 «Кількість вироків винесених за ст. 301 КК України у 2015-2019 рр.»

Та все ж деякі положення конвенції не знайшли своє відображення у вітчизняному кримінальному законодавстві. Так КК України не передбачає відповідальності за придбання дитячої порнографії через комп'ютерну систему.

У практиці Європейського Суду з прав людини наявні справи пов'язані із захистом прав у цифровому середовищі, зокрема К.У. проти Фінляндії, яка стосується крадіжки ідентичності. Від імені дванадцятирічного хлопчика на інтернет-сайті знайомств було розміщено оголошення сексуального характеру. Згідно із чинним тогочасним Фінським законодавством, ані поліція, ані суди не могли вимагати від провайдерів надання інформації стосовно особи, яка розмістила інформацію. Провайдери відмовились давати інформацію про особу, посилаючись на її конфіденційність. ЄСПЛ констатував порушення статті 8 Конвенції, вирішивши, що розміщення оголошення було злочинною дією, оскільки зробило неповнолітнього ціллю педофілів. ЄСПЛ постановив, що ефективне розслідування не могло бути розпочато через наявність обов'язкової умови дотримання конфіденційності. На думку ЄС, «слід було прийняти законодавство, яке могло б узгодити принцип конфіденційності інтернет-послуг з інтересами захисту суспільного порядку, попередження злочинів та захисту прав і свобод інших осіб, зокрема дітей та інших вразливих груп» [9, с. 13].

Хоча разом з розвитком мережі Internet зростає зацікавленість злочинами, а скоріше необмеженими можливостями вчинення злочинів проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканості в кіберпросторі, вітчизняне право не дає однозначної відповіді стосовно пеналізації останніх.

Висновки і пропозиції. Проблема кібергрумінгу заслуговує на негайну реакцію. Мережа Internet надала педофілам неймовірні можливості для пропаганди і вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей і сучасне законодавство повинно враховувати технологічний прогрес у цьому плані.

На жаль, Україна вже спізнюється з формуванням політики захисту дітей у цифровому середовищі. Щодо протидії правопорушенням, пов'язаним з кібергрумінгом, то національне законодавство безпосередньо не містить положень, спрямованих на реалізацію статті 23 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Звісно, розслідування цих злочинів можна розглядати через інші статті Кримінального кодексу, а саме: статті 153–159 щодо сексуального насильства, зокрема, стосовно дітей. Гірше, коли йдеться про правопорушення, скоєні он-лайн, де можна хіба що застосувати норми статті 301 Кримінального кодексу щодо виготовлення, збуту та розповсюдження порнографії.

На нинішньому етапі національної імплементації міжнародного права доцільно було б піти шляхом ухвалення відповідних законодавчих актів, зокрема Верховній Раді

Україні слід повернутися до розгляду законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України (щодо впровадження Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього)», а саме доповнити закон статтею яка б передбачала відповідальність за кібергрумінг.

Список використаної літератури

1. British paedophile Paul Leighton jailed for 16 years for rape. URL: <https://www.theguardian.com/uknews/2017/sep/04/british-paedophile-paul-leighton-jailed-for-16-years-for-rape> (дата звернення: 30.03.2020)
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05. 10. 2017 № 2163-VIII. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
4. Ла Страда-Україна : Громадська організація. URL: <http://www.la-strada.org.ua>.
5. Конвенція ООН про права дитини: Міжнародний правовий документ від 20.11.1989 № 995_021. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
6. Інтерпол: кіберпреступлення являються самою небезпечною кримінальною загрозою. URL: <http://www.virusovnet.org/main/309>.
7. Конвенція про кіберзлочинність: Міжнародний документ від 23.11.2001 № 994_575. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
9. Мойса Б. Протидія кібербулінгу та кібергрумінгу в Україні: аналітичний огляд. URL: <http://cyber.bullyingstop.org.ua/storage/media-archives>.

References

1. British paedophile Paul Leighton jailed for 16 years for rape. URL: <https://www.theguardian.com/uknews/2017/sep/04/british-paedophile-paul-leighton-jailed-for-16-years-for-rape>.
2. The Constitution of Ukraine : Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» /VR Ukrainy. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> [in Ukrainian].
3. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05. 10. 2017 № 2163-VIII // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» /VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> [in Ukrainian].
4. La Strada-Ukraina : Hromadska orhanizatsiia. URL: <http://www.la-strada.org.ua/> [in Ukrainian].
5. UN Convention on the Rights of the Child: Mizhnarodnyi pravovy dokumnt vid 20.11.1989 № 995_021// Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» /VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [in Ukrainian].
6. Interpol: kiberprestupleniya yavlyayutsya samoj opasnoj kriminal'noj ugrozoi . URL: <http://www.virusovnet.org/main/309> [in Russian].
7. Konventsii pro kiberzlochynnist: Mizhnarodnyi dokumnt vid 23.11.2001 № 994_575 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» /VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575 [in Ukrainian].
8. Criminal Code of Ukraine: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» /VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
9. Moisa B. Protydiia kiberbulinhu ta kiberhruminhu v Ukraini: analitychnyi ohliad. URL: <http://cyber.bullyingstop.org.ua/storage/mediaarchives> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 13.04.2020 р.

П. М. Маланчук, канд. юрид. наук, доцент
Сумский национальный аграрный университет
Юридический факультет, кафедра правосудия
ул. Герасима Кондратьева, 160, Сумы, 40021, Украина
e-mail: malanchuk.001@gmail.com

В. А. Березовская, студентка юридического факультета
Сумский национальный аграрный университет
ул. Герасима Кондратьева, 160, Сумы, 40021, Украина
e-mail: valeriya.berezovska@gmail.com

КИБЕРГРУМИНГ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕГО

Резюме

В XXI веке сеть Internet доступна для каждого без исключений, в связи с этим нет сомнений, что таким образом создаются идеальные условия для развития киберпреступности. По оценкам Интерпола, скорость роста уровня преступности в глобальной компьютерной сети является крупнейшей по сравнению с другими видами преступлений, среди которых торговля наркотиками и оружием.

Хотя вместе с развитием сети Internet растет интерес преступлениями, а скорее неограниченными возможностями совершения преступлений против сексуальной свободы и сексуальной неприкосновенности в киберпространстве, отечественное право не дает однозначного ответа относительно пенализации последних. В статье обращается внимание на достижения научно-технического прогресса, развитие информационных технологий, в частности сети Internet как мощного и опасного средства, используемого в совершении преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности малолетних. Проанализировано украинское и международное законодательство, судебная практика, научные исследования, сделаны обоснованные выводы, которые имеют как теоретическое и практическое значение для очерченного вопроса. К сожалению, Украина уже опаздывает с формированием политики защиты детей в цифровой среде. Поэтому на нынешнем этапе национальной имплементации международного права целесообразно было бы пойти по пути принятия соответствующих законодательных актов, и внесении изменений в Уголовный кодекс Украины.

Ключевые слова: Кибергруминг, ответственность за кибергруминг, половая свобода и половая неприкосновенность малолетних, киберпреступность.

P. M. Malanchuk, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
National Sumy Agrarian University
of Faculty Law, Department of Justice
Herasyma Kondratieva Street, 160, Sumy, 40021, Ukraine
e-mail: malanchuk.001@gmail.com

V. O. Berezovska, student of Faculty Law
National Sumy Agrarian University
Herasyma Kondratieva Street, 160, Sumy, 40021, Ukraine
e-mail: valeriya.berezovska@gmail.com

CYBER GROOMING AND LIABILITY FOR IT

Summary

In the 21st century, the Internet is accessible to everyone without exception, in this regard there is no doubt that this creates ideal conditions for the development of cybercrime. According to Interpol, the increase of crime rates in the global computer network is the largest compared to other types of crime, including drug and arms trafficking.

Although along with the development of the Internet, there is a growing interest in crimes, and more precisely, in the unlimited possibilities of committing crimes against sexual freedom

and sexual inviolability in cyberspace, the domestic law remains ambiguous regarding the penalization of the latter. The article emphasizes on the achievement of scientific and technological progress, the development of information technology, in particular the Internet as a powerful and dangerous tool, which is used in committing crimes against sexual freedom and sexual inviolability of minors. Here the Ukrainian and international legislation, judicial practice, and scientific research are analyzed; reasonable conclusions are made that are of both theoretical and practical significance for the outlined issue. Unfortunately, Ukraine is already late in shaping a policy for protecting children in the digital environment. On counteraction to offenses related to cyber grooming, the national legislation has no explicit provisions aimed at implementing article 23 of the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Therefore, at the current stage of national implementation of international law, it would be worthwhile to adopt relevant legislative acts and amend the Criminal Code of Ukraine, in particular, to define cyber grooming as a type of cybercrime at the legislative level; to determine the liability for cyber grooming through legislation; and for the Verkhovna Rada of Ukraine to revisit the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine (regarding the implementation of the Unified Register of Persons Convicted for Crimes Against Sexual Freedom and Sexual Inviolability of Minors, and on the Increase of Liability for Crimes Committed against Sexual Freedom and Sexual Inviolability of Minors)».

Keywords: Cyber grooming, liability for cyber grooming, sexual freedom and sexual integrity of minors, cybercrime.